

УДК 378.14:[159.9:316.6-049.5]
DOI: 10.24144/2524-0609.2020.47.100-104

Мешко Галина Михайлівна

доктор педагогічних наук, професор
кафедра педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна
hal-meshko@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3168-3954>

Мешко Олександр Іванович

кандидат психологічних наук, доцент
кафедра психології
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна
meshko_o@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4463-7073>

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Статтю присвячено проблемі формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища в закладі вищої освіти. На підставі аналізу наукової літератури з'ясовано сутність та визначено структурно-функціональні компоненти психологічно безпечного освітньо-наукового середовища закладу вищої освіти. Для вивчення стану психологічної безпеки закладу освіти використано модифіковану методику І. Басвої та розроблену анкету для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня щодо наявності конфліктних ситуацій. Представлено результати вивчення стану психологічної безпеки освітньо-наукового середовища та анкетування аспірантів з питань наявності конфліктних ситуацій. Запропоновано комплексну програму формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища, що охоплює: діагностику та експертизу психологічної безпеки освітньо-наукового середовища; забезпечення емоційного комфорту здобувачів вищої освіти в освітньому процесі; створення умов для отримання аспірантами освітньої, інформаційної, організаційної, психологічної та консультативної підтримки; забезпечення психолого-педагогічного супроводу аспірантів; попередження психологічного насильства у закладі вищої освіти; постійний моніторинг показників психологічної безпеки освітньо-наукового середовища; створення умов для підвищення рівня комфортності академічного персоналу, підтримання на належному рівні стану їх професійного здоров'я; створення умов для підвищення якості наукової діяльності викладачів та аспірантів. Окреслено основні шляхи реалізації комплексної програми формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища закладу вищої освіти.

Ключові слова: психологічно безпечне освітньо-наукове середовище; психологічна безпека; комплексна програма формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища; заклад вищої освіти.

Актуальність дослідження. Взаємодіючи один з одним в освітньому процесі, викладачі і здобувачі вищої освіти створюють «середовище свого перебування», характеристики якого впливають на їх розвиток, допомагають чи перешкоджають їм адаптуватися й функціонувати в умовах закладу вищої освіти, реалізувати завдання освітньо-наукової програми підготовки. Освітнє середовище закладу освіти повинне бути таким, щоб створити умови для психологічної безпеки суб'єктів освітнього процесу, їх захищеності і, як наслідок, сприяти їх психічному здоров'ю й особистісно-професійному зростанню.

Не у всіх закладах вищої освіти панує психологічна безпека здобувачів вищої освіти, захищеність викладачів, створені умови для їх психологічного комфорту. Проведене опитування засвідчило, що у закладах вищої освіти є нездорова конкуренція, заздрисність, недобррозичливість. Труднощі у багатьох викладачів виникають і при взаємодії з адміністрацією; 23,2% опитаних незадоволені стилем керівництва, 21,6% – взаєминами з адміністрацією; 26% – взаєминами з колегами по роботі. У закладах освіти не завжди високий рівень взаємодопомоги і підтримки. Та й керівники закладів вищої освіти недостатньо уваги приділяють проблемі формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища, більшість вважають це завданням завідувачів кафедр, до яких прикріплені аспіранти, керівників підрозділів, завідувача аспірантури та докторантури, деканату і

психологічної служби закладу освіти.

Тому актуальним є питання про формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища в закладі вищої освіти. Важливу роль у цьому відіграє адміністрація, психологічна служба закладу, організація діяльності сервісних служб, діяльність всього академічного персоналу і кожного викладача окрема, які вмітять змоделувати і спроектувати освітньо-наукове середовище, де особистість аспіранта вільно функціонуватиме, де всі учасники освітнього процесу відчуватимуть захищеність, емоційний комфорт, задоволеність основних потреб, зберігатимуть і зміцнюватимуть психічне здоров'я.

Результати вітчизняних і закордонних досліджень свідчать про необхідність розроблення концепції психологічно безпечного освітньо-наукового середовища; формування готовності викладачів до створення безпечних умов для реалізації освітньо-наукової програми та завдань індивідуального плану роботи аспіранта, розвитку компетентності адміністрації закладів вищої освіти з питань проектування та управління процесом формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, невіришеної раніше частини загальної проблеми. Дослідженню психологічно безпечного освітнього середовища присвячені наукові праці багатьох українських та закордонних учених: І. Басвої, А. Бандури, У. Бронфенбеннер, Я. Кордзіньські, О. Лактіоно-

вої, Н. Мерзлякової, Л. Найдьонової, О. Обозової, С. Петрова, Н. Тарасенко, С. Тарасова, М. Тарашкевич, Т. Цюман, В. Ясвіна та ін.

У науковій літературі психологічно безпечне освітнє середовище потрактовано як середовище взаємодії, вільне від проявів психологічного насилля, яке має референтну значущість для суб'єктів освітнього процесу (в аспекті позитивного ставлення до неї), характеризується переважанням гуманістичної централізації (тобто централізації на інтересах (проявах) своєї сутності і сутності інших людей) і відображається в емоційно особистісних і комунікативних характеристиках його суб'єктів [1, с. 27].

Показником для типології освітнього середовища В. Ясвін вважає наявність чи відсутність в освітньому середовищі умов і можливостей для розвитку активності (чи пасивності) дитини та її особистісної свободи (чи залежності) [7]. Цей підхід аналогічний позиції Я. Корчака, який виокремлює такі чотири типи освітнього середовища: «догматичне освітнє середовище», що сприяє розвитку пасивності і залежності дитини; «кар'єрне освітнє середовище», що сприяє розвитку активності, але залежності дитини; «безтурботне освітнє середовище», що сприяє вільному розвитку дитини, але й зумовлює формування її пасивності; «творче освітнє середовище», що сприяє вільному розвитку активної дитини [3].

Дослідник С. Тарасов виокремлює наступні типи освітнього середовища: конкурентне – кооперативне, гуманітарне – технократичне (в залежності від стилю взаємодії всередині середовища); традиційне – інноваційне (за характером відношення до соціального досвіду і його передачі); творче – регламентоване (за ступенем творчої активності); відкрите – замкнуте (за характером взаємодії із зовнішнім середовищем) [6, с. 28].

Типи освітнього середовища реалізуються через його структуру. Вчені виокремлюють різні структурні компоненти освітнього середовища:

- фізичне оточення, людські фактори, програма навчання (Г. Ковальов);
- соціально-контактна, інформаційна, соматична, предметна частини середовища (Є. Клімов);
- просторово-семантичний, змістово-методичний, комунікаційно-організаційний компоненти (С. Тарасов);
- суб'єкти освітнього процесу, соціальний, просторово-предметний, технологічний (психодидактичний) компоненти (В. Ясвін).

Головним серед інших структурних компонентів освітнього середовища є психологічний складник (соціальний чи комунікативний компонент в термінах різних учених). Психологічний складник освітнього середовища – це, передусім, характер спілкування суб'єктів освітнього процесу. Цей компонент несе на собі основне навантаження щодо забезпечення можливостей задоволення і розвитку потреб суб'єктів освітнього процесу у відчутті безпеки. Тому це було враховано нами при визначенні і розробленні методів дослідження стану психологічної безпеки закладу вищої освіти.

Ключовою психологічною характеристикою освітнього середовища учені І. Баєва [1], Й. Кордзінські і М. Тарашкевич [9], О. Обозова [4] та ін. визначають психологічну безпеку, а психологічно безпечне освітнє середовище – як умову для особистісного зростання її учасників. Як зазначає І. Баєва [1], психологічна безпека освітнього середовища відображається в показниках захищеності її суб'єктів, що проявляється в характеристиках психічного здоров'я. Підвищення рівня психологічної безпеки

сприяє особистісно-професійному розвитку і гармонізації психічного здоров'я.

Важливим для нашого дослідження є підхід О. Обозової [4], котра виокремлює такі компоненти безпечного освітнього середовища:

– матеріально-технічні умови праці та навчання (архітектурно-естетична організація життєвого простору суб'єктів освітнього процесу);

– змістово-методичні умови (концепція функціонування закладу освіти; система виховної роботи; освітні програми; технології, форми, методи організації діяльності освітньої установи);

– стосунки «педагог – педагог», «педагог – учень», «учень – учень»;

– безпечна особистість (знає про існування різних джерел небезпек; розуміє, що є передумови для виникнення і подолання небезпек; виступає як активний суб'єкт, здатний запобігти небезпечним ситуаціям або вийти з них без шкоди для себе та інших людей).

Визначальними для формування психологічно безпечного освітнього середовища є принципи, запропоновані І. Баєвою: 1) захист особистості кожного суб'єкта педагогічного процесу через розвиток і реалізацію його індивідуальних потенцій, усунення психологічного насилля; 2) опора на розвивальну освіту, головна мета якої не навчання, а особистісний розвиток, розвиток фізичної, емоційної, інтелектуальної соціальної і духовної сфер особистості; 3) допомога в соціально-психологічній умілості, тобто вміннях, що дають можливість компетентного вибору особистістю життєвого шляху, аналізувати ситуацію і вибирати відповідну поведінку, що не принижує гідність інших людей, не допускає психологічного насилля і сприяє саморозвитку особистості [1, с. 27-28].

Як свідчить аналіз наукової літератури, проблема формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища ще недостатньо розроблена і представлена. **Мета дослідження** полягає у з'ясуванні сутності та структури психологічно безпечного освітньо-наукового середовища, виявленні стану психологічної безпеки як ключової психологічної характеристики психологічно безпечного освітньо-наукового середовища закладу вищої освіти

Методи дослідження. Для вивчення стану психологічної безпеки освітньо-наукового середовища ми використали модифіковану методика І. Баєвої [1] та розроблену нами анкету для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня щодо наявності конфліктних ситуацій.

Опитувальник І. Баєвої складається з трьох частин: «Інтегральний показник ставлення до освітнього середовища», «Вибір значимих характеристик освітнього середовища й індекс задоволеності ними», «Індекс психологічної безпеки освітнього середовища закладу освіти».

Запропонована нами анкета вміщує 8 запитань і передбачає вибір одного із запропонованих варіантів відповіді або зазначення свого варіанту відповіді. Перше питання анкети має на меті виявлення частоти виникнення конфліктів за час навчання в аспірантурі (варіанти відповідей: а) так, часто; б) інколи; в) ні). Друге питання анкети передбачає з'ясування причин виникнення конфліктів у процесі навчання (упереджене ставлення викладача до аспіранта; непрозорість, необ'єктивність оцінювання; нечіткість критеріїв оцінювання; інша причина). Наступні (третє-шосте) питання анкети спрямовуються на виявлення частоти та причин виникнення конфліктів у взаємодії з адміністрацією, іншими працівниками закладу вищої освіти, науковим керівником, а також

іншими здобувачами вищої освіти (варіанти відповідей: а) так, часто; б) інколи; в) ні). У відповіді на кожне з цих питань респондентам пропонувалося вказати причину конфлікту. Окреме питання стосується наявності конфліктних ситуацій, спричинених конфліктом інтересів (пряма чи прихована вигода для себе чи когось зі своїх рідних за рахунок іншої особи). Варіанти відповідей: а) так, часто; б) інколи; в) ні). Останнє питання анкети передбачає виявлення шляхів урегулювання конфліктів (через з'ясування позицій обох сторін; із залученням адміністрації чи інших посадових осіб; із залученням комісії з питань етики; інший варіант).

Виклад основного матеріалу. На підставі аналізу наукових джерел з'ясовано, що психологічно безпечне освітньо-наукове середовище – це середовище, яке спеціально створюється в закладі вищої освіти для забезпечення якості освіти, реалізації завдань освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії та охоплює сукупність певних умов, технологій, що спрямовані на збереження і зміцнення психічного здоров'я суб'єктів освітнього процесу, покращення їх психологічного самопочуття, забезпечення емоційного благополуччя, гармонізацію їх особистості. Воно комфортне для всіх суб'єктів освітнього процесу. У психологічно безпечному освітньо-науковому середовищі більшість учасників позитивно ставляться до нього, характеризуються високими показниками індексу задоволеності потреб і захищеності від психологічного насилля. Психологічно безпечне освітньо-наукове середовище виступає як ефективна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю суб'єктів освітнього процесу, їх особистісно-професійному зростанню, розвитку психологічно здорової особистості викладача-науковця.

Аналіз наукових джерел дав змогу визначити структурно-функціональні компоненти психологічно безпечного освітньо-наукового середовища закладу вищої освіти: безпечна, психологічно здорова особистість, суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників освітнього процесу, матеріально-технічні умови праці і навчання, змістово-методичні умови освітнього процесу.

Психологічно безпечне освітньо-наукове середовище може створити викладач, якому притаманні: високий рівень комунікативної, соціально-психологічної компетентності; культури професійного здоров'я; сформовані санагенне мислення, позитивна Я-концепція, акмесинергетична професійна позиція.

Результати вивчення нами стану психологічної безпеки у закладах вищої освіти (з використанням модифікованої методики І. Баєвої [1]) демонструють середні показники значення індексу психологічної безпеки освітньо-наукового середовища, інтегрального показника ставлення до освітнього середовища та індексу задоволеності значущими характеристиками освітньо-наукового середовища. Зокрема, позитивне ставлення до освітнього середовища зафіксовано у 63,2% відповідей аспірантів, нейтральне ставлення – у 31,6%, негативне ставлення – у 5,2% відповідей.

Результати проведеного анкетування здобувачів третього (освітнього наукового) рівня щодо наявності конфліктних ситуацій загалом засвідчили наступне. Не виявлено конфліктів у взаємодії з адміністрацією, працівниками університету. В конфліктні ситуації з іншими здобувачами освіти за час навчання в аспірантурі потрапляли 9,5% опитаних. Виявлено конфлікти в освітньому процесі, причиною яких є необ'єктивність оцінювання (6,3%), не-

прозорість оцінювання (11,1%), упереджене ставлення викладачів до аспірантів (4,8%). Опитування виявило конфлікти у взаємодії з науковим керівником (7,9%). Причиною конфліктів, на думку аспірантів, є завищені очікування наукового керівника щодо наукової діяльності здобувача вищої освіти, невчасне і неякісне виконання аспірантом поставлених завдань та відсутність належної допомоги з боку наукового керівника. Зазначені конфлікти врегулювалися через з'ясування позицій обох сторін. Анкетування не виявило конфліктних ситуацій, в основі яких є конфлікт інтересів. Результати проведеного опитування дають підстави загалом стверджувати про наявність в закладах вищої освіти психологічно безпечного освітньо-наукового середовища, необхідність підвищення рівня його психологічної безпеки.

На основі аналізу наукової літератури і результатів проведеного дослідження запропоновано комплексну програму формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища в закладі вищої освіти. Комплексна програма формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища в закладі вищої освіти спрямована на створення безпечних умов для реалізації освітньо-наукової програми та передбачає такі аспекти діяльності:

- забезпечення емоційного комфорту здобувачів вищої освіти в освітньому процесі;
- створення умов для отримання аспірантами освітньої, інформаційної, організаційної, психологічної та консультативної підтримки;
- забезпечення психолого-педагогічного супроводу аспірантів;
- попередження психологічного насилля у закладі вищої освіти;
- постійний моніторинг показників психологічної безпеки освітньо-наукового середовища;
- створення умов для підвищення рівня комфортності академічного персоналу, підтримання на належному рівні стану їх професійного здоров'я.
- створення умов для підвищення якості наукової діяльності викладачів та аспірантів.

Основними шляхами реалізації комплексної програми формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища є:

- упровадження здоров'язбережувальних освітніх технологій, валеологічних технологій педагогічної взаємодії;
- спрямування діяльності психологічної служби закладу вищої освіти на збереження і зміцнення психічного здоров'я аспірантів і професійного здоров'я викладачів;
- діяльність адміністрації, відділу аспірантури та докторантури з оптимізації соціально-психологічного клімату та подолання тривожності в академічних групах здобувачів вищої освіти;
- організаційно-методична робота з академічним персоналом в аспекті створення психологічної безпеки в закладі вищої освіти;
- проведення тренінгів психологічної безпеки як для викладачів, так і для аспірантів.

Важливим аспектом роботи в означеному аспекті є превентивна просвітницька робота з попередження насилля в закладі вищої освіти, що передбачає застосування різноманітних методів і форм роботи, які сприяють формуванню безпечної психологічно здорової особистості. Наприклад, у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка проводяться внутрішні інформаційні та просвітницькі кампанії, спрямовані на підвищення рівня обізнаності здобувачів вищої освіти щодо попередження конфліктів, дискриміна-

ції та сексуальних домагань. Процедура вирішення конфліктних ситуацій регламентується «Положенням щодо врегулювання конфліктних ситуацій у ТНПУ ім. В. Гнатюка» [5] та «Кодексом честі ТНПУ ім. В. Гнатюка» [2].

Для підвищення рівня психологічної безпеки особистості у закладі вищої освіти доцільним є створення та запровадження Кодексу безпеки освітньо-наукового середовища. Сьогодні існує позитивний зарубіжний досвід створення у закладах освіти подібних документів, у яких прописані засади, принципи і правила функціонування безпечного освітнього середовища, визначені критерії фізичної, психологічної, соціальної, інформаційної безпеки здобувачів вищої освіти і викладачів. Кодекс безпеки освітнього середовища має регулювати всі напрями діяльності закладу вищої освіти щодо захисту прав суб'єктів освітнього процесу на безпеку, а також питання її підтримки та втручання в ситуації, коли може виникати загроза їх здоров'ю та благополуччю [4, с.15-16]. У ньому мають бути прописані рекомендації щодо забезпечення комфортних умов діяльності для суб'єктів освітнього процесу, а також заходи і процедури, які допоможуть суб'єктам освітнього процесу у випадку виявлення ризиків і загроз.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, формування психологічно безпечно-

го освітньо-наукового середовища у закладі вищої освіти постає як складна педагогічна система, що охоплює: створення умов для забезпечення психологічного комфорту суб'єктів освітнього процесу; діагностику стану психічного здоров'я здобувачів освіти третього освітньо-наукового рівня і професійного здоров'я викладачів; проведення експертизи психологічної безпеки освітньо-наукового середовища; проведення заходів психолого-педагогічного, соціального, інформаційно-освітнього характеру для захисту особистості від фізичних, психологічних і соціальних ризиків та загроз, попередження насилля в освітньо-науковому середовищі; запровадження програми зі збереження і зміцнення психічного здоров'я суб'єктів освітнього процесу; формування розумного способу життя, підвищення рівня їх стресостійкості, сприяння в гармонізації особистості. Реалізація цього завдання потребує узгоджених дій адміністрації закладу вищої освіти, об'єднання зусиль академічного персоналу, сервісних служб, в т. ч. психологічної служби закладу освіти, Центру педагогічного консалтингу, Центру професійного розвитку закладу вищої освіти, Центру інклюзивної освіти тощо.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в розробленні технології та психолого-педагогічних умов формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища.

Список використаної літератури

1. Баева И.А. *Тренинги психологической безопасности в школе*. СПб.: Речь, 2002. 251 с.
2. Кодекс честі ТНПУ ім. В. Гнатюка. URL: http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/public%20information/Kodeks_chesti.pdf. (дата звернення 11.09.2020)
3. Корчак Я. Право ребенка на уважение. М.: Дискурс, 1990. С. 175–194.
4. Обозова О. Психологічна безпека освітнього середовища. *Психолог*. 2011. № 10 (442). С. 3–6.
5. Положення щодо врегулювання конфліктних ситуацій у ТНПУ ім. В. Гнатюка. URL: http://tnpu.edu.ua/about/public_inform/upload/2019/Polozhennia_shchodo_vrehuliuvannia_konfliktnykh_sytuatsii.pdf. (дата звернення 11.09.2020)
6. Тарасов С.В. *Школьник в современной образовательной среде*. СПб.: Образование-Культура, 2001. 151 с.
7. Ясвин В.А. *Образовательная среда: от моделирования к проектированию*. М.: Смысл, 2001. 356 с.
8. Цюман Т.П., Бойчук Н.І. *Кодекс безпечного освітнього середовища*: метод. посіб. / за заг. ред. Т.П. Цюман. К., 2018. 50 с.
9. Taraszkiewicz M., Kordziński J. *Bezpieczna i przyjazna szkoła*. Warszawa : WsiP, 2009. 88 s.

References

1. Baeva, I.A. (2002). *Treningi psihologicheskoy bezopasnosti v shkole* [Psychological security trainings at school]. Rech'. [in Russian].
2. Kodeks chesti TNPU im. V. Hnatiuka [Code of Honor of TNPU named after V. Hnatiuk]. http://tnpu.edu.ua/naukova-robota/public%20information/Kodeks_chesti.pdf.
3. Korchak, Ya. (1990). *Pravo rebenka na uvazhenie* [The child's right to respect]. Diskurs. [in Russian].
4. Obozova, O. (2011). *Psikhologichna bezpeka osvitnoho seredovyscha* [Psychological security of educational environment]. *Psikholog*, 10 (442), 3–6. [in Ukrainian].
5. Polozhennia shchodo vrehuliuvannia konfliktnykh situatsii u TNPU im. V. Hnatiuka [Regulations on conflict situations resolution in TNPU named after V.Hnatiuk]. http://tnpu.edu.ua/about/public_inform/upload/2019/Polozhennia_shchodo_vrehuliuvannia_konfliktnykh_sytuatsii.pdf. [in Ukrainian].
6. Tarasov, S.V. (2001). *Shkol'nik v sovremennoj obrazovatel'noj srede* [A schoolboy in a modern educational environment]. *Obrazovanie-Kultura*. [in Russian].
7. Yasvin, V.A. (2001). *Obrazovatel'naya sreda: ot modelirovaniya k proektirovaniyu* [Educational environment: from modeling to design]. *Smysl*. [in russian].
8. Tsiuman, T.P., Boichuk, N.I. (2018). *Kodeks bezpechnoho osvitnoho seredovyscha* [Code of safe educational environment]. [in Ukrainian].
9. Taraszkiewicz, M., & Kordziński, J. (2009). *Bezpieczna i przyjazna szkoła* [Security and friendly school]. *WsiP*. [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 20.10.2020 р.

Стаття прийнята до друку 26.10.2020 р.

Meshko Halyna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Department of Pedagogy and Education Management
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University
Ternopil, Ukraine

Meshko Oleksandr Ivanovich

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor
Department of Psychology
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University
Ternopil, Ukraine

**FORMATION OF A PSYCHOLOGICALLY SAFE EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC ENVIRONMENT
IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION**

Abstract. The article deals with the problem of formation of a psychologically safe educational and scientific environment in a higher education institution. The core and structural and functional components of a psychologically safe educational and scientific environment of a higher education institution are clarified concerning the analysis of scientific literature: object interaction of participants of educational process, material and technical conditions of work and training, semantic and methodical conditions of educational process. To study the state of psychological security of the education institution, a modified method of I. Bayeva was used and a questionnaire was developed for applicants for higher education of the third (educational-scientific) level regarding the presence of conflict situations. The results of studying the state of psychological security of the educational and scientific environment of higher education institutions are presented. The main component of the educational and scientific environment is determined – the psychological component (the nature of communication between the subjects of the educational process). The results of the survey of applicants of the third (educational and scientific) level of higher education on the issues of conflict situations are analyzed. A comprehensive program for the formation of a psychologically safe educational and scientific environment is proposed, which includes: diagnosis and examination of the psychological safety of the educational and scientific environment; ensuring the emotional comfort of higher education students in the educational process; creating conditions for PhD students to receive educational, informational, organizational, psychological and counseling support; provision of psychological support for PhD students; prevention of psychological violence in higher education; constant monitoring of indicators of psychological safety of the educational and scientific environment; development of conditions for increasing the level of comfort of academic staff, maintaining the proper level of their professional health; creating conditions for improving the quality of scientific activity of teachers and PhD students.

Key words: psychologically safe educational and scientific environment; psychological security; complex program of formation of psychologically safe educational and scientific environment; higher education institution.